

Анотація:

Виталий Козовый, Иван Волошин. НОСТАЛЬГИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ, ЕГО ТОЛКОВАНИЕ ЗНАЧЕНИЯ И ВИДЫ.

В статье рассмотрены причины массовых переселений украинцев с родных этнических земель и способствовали развитию ностальгического туризма. Рассмотрено трактовку определения термина «ностальгический туризм» разными авторами, а также различные типы ностальгии. В статье описаны причины возникновения ностальгического туризма на примере выселение украинцев из Польши в СССР. Ностальгический туризм развивается в странах, в которых происходили массовые миграции в определенный исторический период. Данный вид туризма не новый, однако, четкую формулировку получил на протяжении последних нескольких десятилетий. Часто понятие «ностальгический туризм» ученые употребляют как синоним «этнического туризма», однако цели путешествий у них разные. Участниками такого рода путешествия являются люди, которые находятся в определенной связи и родственными посещениями этнических земель. В статье освещены различные типы ностальгии такие как: Славянская, Киево-Русская, Запорожская казацкая, Гетманская, Первой мировой войны, Сечевых стрельцов, Второй мировой войны, Украинской повстанческой армии (УПА), Украинской государственности (УНР, ЗУНР, независимость Украины), Украинско-антитеррористическая (АТО). Изучение типов ностальгического (сентиментального) туризма и причин его возникновения показывает, что в пределах Украины исторического промежутка развития украинской государственности сохранились уникальные достопримечательности разных народов, из-за различных обстоятельств покинули этнические земли, с чем связано возникновение различных типов ностальгии и развитие ностальгического (сентиментального) туризма. Наиболее распространенными являются: семейная ностальгия, военная и политическая ностальгия: достопримечательности военных событий, туризм переселенцев, структурные типы украинской государственности, исторические сведения об образовании отдельных государств (от Киевской Руси до времен независимости Украины).

Ключевые слова: ностальгический туризм, этнический туризм, сентиментальный туризм, переселения, миграции населения.

Abstract:

Vitalii Kozovyy, Ivan Voloshyn. NOSTALGIC TOURISM IT'S INTERPRETATION AND TYPES.

The article deals with reasons of mass migration of Ukrainians from their native ethnic lands and made an ability to develop nostalgic tourism. The interpretation of nostalgic tourism by various authors is defined, including different types of nostalgia. Also, the article deals with the reasons of such tourism, as for instance, the population exchange between Poland and the Soviet Ukraine, right at the end of World War II. The development of nostalgic tourism is more obvious in countries where mass migrations were in progress during some historical periods. According to some scientists, nostalgic tourism is often used as a synonym of ethnic tourism, but the goals of such traveling are different. This particular kind of tourism isn't new but the right definition it has received over the last few decades. Participants of this kind of trip are people who run with specific, relative affair due to the ethnic places of visiting. Within the article we have mentioned different types of nostalgia such as: Slavic, Kievan Rus, The Zaporozhian Cossacks, Ukrainian Hetmans, World War I, Sich Riflemen, World War II, the Ukrainian Insurgent Army (UPA), Ukrainian state (UPR, ZUNR independent Ukraine), Ukrainian antiterrorist operation (ATO). Studying different types of nostalgic (sentimental) tourism and its causes shows that within Ukrainian territory the historical period of Ukrainian statehood preserved unique monuments of various nations, who have left their ethnic lands for some circumstances and in a way gave a push to develop such kind of tourism as nostalgic (sentimental) tourism. The most common are: family nostalgia, military and political nostalgia, which include monuments of military events, tourism migration, structural types of Ukrainian statehood, historical information on the formation of individual states (from Kievan Rus to the independence of Ukraine).

Key words: nostalgic tourism, ethnic tourism, sensitive tourism, deportation, mass migrations.

Рецензент: проф. Брич В.Я.

Надійшла 20.10.2016р.

УДК 338.48 (091)

Андрій МЕЛЬНИК, Жанетта СОБОВ

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗОВАНОГО ТУРИЗМУ ЗАКАРПАТТЯ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Вивчення особливостей становлення організованого туризму краю дозволяє виділити просторово-часові аспекти формування та удосконалення територіальної структури галузі, виявити потенціал та перспективи її розвитку, сформувані нові напрямки туристичної діяльності.

У даній статті проаналізовано історію становлення туристичної галузі Закарпаття в період: кінець ХІХ - початок ХХ століття. Вивчено основні фактори, які вплинули на розвиток найпопулярніших видів відпочинку та рекреації. Досліджено появу перших туристичних організацій та туристичних маршрутів, готелів, процес удосконалення обслуговування туристів. Акцентовано увагу на тому, що у другій половині ХІХ ст. молодіжні організації, українська інтелігенція пропагували і масово захоплювалися подорожами у сільській місцевості, досліджували свій край, відвідували українські села, вивчали фольклор. Ця тенденція була характерною для

жителів всього Карпатського регіону. У статті приділено увагу ролі пластунського руху в розвитку туристичної галузі краю. Визначено прогресивні риси розвитку туризму і оздоровлення на Закарпатті, а також охарактеризовано ряд недоліків. Також зазначається, що становлення організованого туризму краю відбувалося на фоні особливостей суспільно-політичних процесів, які мали місце в регіоні.

Аналіз історико-географічних аспектів розвитку туризму Закарпаття дозволяє виявити значний потенціал туристичних ресурсів для розвитку туристично-рекреаційного комплексу на перспективу. Очевидно, що ключові переваги від розвитку туризму визначаються регіональною специфікою та природними умовами регіону, порівнюючи з іншими сферами виробничої діяльності. Статистичні дані свідчать про те, що саме туристична галузь є найперспективнішою у Закарпатті з його природними та історико-культурними ресурсами.

Ключові слова: туризм, відпочинок, подорожі, туристичні ресурси, інфраструктура, туристичні маршрути.

Постановка проблеми. Від найдавніших часів подорожі здійснювалися з різною метою. Зокрема, одні подорожували на далекі відстані, щоб вклонитися релігійним святиням або встановити торговельні зв'язки з сусідами, інші – побачити одне з чудес світу або навчитися новому виду ремесла чи якимось наукам. Зростання добробуту внаслідок індустріалізації, вдосконалення інформаційної інфраструктури, використання нових видів транспортних засобів сприяли тому, що пересування людей стало однією з активних форм їхнього спілкування, як всередині країни, так і для встановлення міждержавних стосунків.

Більшість дослідників сходяться на тому, що початкова фаза розвитку сучасного туризму припадає на середину XIX століття. Саме в цей час в багатьох країнах Європи виникають самодіяльні туристські організації – клуби, товариства. Вони розробляють туристичні маршрути, дбають про забезпечення туристів місцями відпочинку, сервісом під час подорожей. Це знаменує початок формування туристичної галузі. Як відомо, перший такий клуб виник у Великій Британії в 1857 році, після чого в Австрії – в 1862 році, Італії, Швейцарії – в 1863 році, Німеччині – у 1869 році, згодом у Росії та інших країнах [19, с.12].

Саме протягом XIX ст. в туристичних подорожах стали поєднувати освітні або наукові цілі з раціональним відпочинком та розвагами [9, с.9].

Національно-культурне відродження в Україні, зокрема на західноукраїнських землях, що спостерігалось впродовж XIX ст. і супроводжувалось зростанням інтересу освіченої частини населення до мови свого народу, його історії, культурної спадщини тощо, сприяло появі туризму як форми та способу пізнання свого краю [20]. Проблеми, з якими в сучасних умовах стикаються вітчизняні туризмознавці, зумовлюють необхідність вивчення та дослідження досвіду практичної діяльності організаторів туристичної діяльності в минулому. Політичні умови, географічна близькість, постійні економічні і господарські зв'язки, міграційні

процеси, ряд інших чинників не могли не позначитись на розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму Закарпаття, адже багато видів туризму, які сьогодні успішно функціонують на теренах області, почали розвивати ще наприкінці XIX – на початку XX століття. Варто зазначити, що значний інтерес до Закарпаття проявляли туристи з країн Центральної Європи, однак слабо розвинута і примітивна туристична справа гальмували потік іноземних мандрівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У кожній країні для розвитку внутрішнього та міжнародного туризму були свої соціально-економічні, культурно-історичні та політичні передумови. Історія становлення організованого туризму Закарпаття знайшла відображення в працях істориків, географів, краєзнавців, Визначаючи основні характеристики політико-географічного розташування краю, українські вчені М.І.Долішній, Г.С.Ємець, О.С.Передрій у своїх працях підкреслюють специфіку області, як перспективного прикордонного туристичного регіону:

- по-перше, це унікальність географічного розташування по відношенню до території всієї України;
- по-друге, це специфіка географічного розташування по відношенню до країн Центральної Європи;
- по-третє, це економіко-географічне розташування по відношенню до загальноєвропейських транспортних комунікацій;
- по-четверте, це соціально-економічне і соціально-демографічне розташування [6, с.4-6].

У працях українських дослідників висвітлено чимало сторінок з історії розвитку рекреації в Українських Карпатах [7,15,21]. Зокрема, історію розвитку національного туристичного краєзнавства на теренах Західної України у своїх працях розглянули В.Л. Петранівський та М.Й. Рутинський [10]. У дослідженнях Ф.Ф.Шандора [22] проаналізовано результати вітчизняних і зарубіжних досліджень щодо історичних етапів становлення сфери туризму

в Закарпатті. Незважаючи на наявні публікації, велике значення має розкриття і з'ясування тих конкретно-історичних обставин, суспільно-політичних та культурних факторів, якими зумовлювалася активна участь українського населення Карпатського регіону в загальному процесі історичного розвитку рекреаційно-туристичної галузі.

Мета. Основна мета дослідження – проаналізувати особливості становлення організованого туризму Закарпаття в умовах соціально-економічних перетворень, у світлі нових економічних, політичних і культурних умов наприкінці XIX – на початку XX століть.

Постановка завдання. На основі аналізу літературних джерел розглянути особливості становлення сфери туризму в Закарпатті, з'ясувати основні чинники, які мали вплив на розвиток популярних видів відпочинку та рекреації, проаналізувати значення пластунського руху для розвитку туристичної галузі, охарактеризувати основні недоліки на шляху становлення організованого туризму краю.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі туризм тісно взаємопов'язаний з економікою, історією, географією, архітектурою, медициною, культурою, спортом тощо. Однак жодна з перерахованих вище галузей не може повністю і вичерпно охарактеризувати туризм як об'єкт власних досліджень і жоден з існуючих соціально-економічних інститутів не в змозі самотійно розв'язати комплекс його проблем [2, с.67].

Згідно з науковими розвідками у Західній Україні витоки організованого відпочинку на селі сягають початку XIX ст. [9, с.12]. Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький були першими у питанні організації такого виду туризму в Галичині, Північній Буковині та на Закарпатті [18, с.125]. У другій половині XIX ст. молодіжні організації, українська інтелігенція пропагували і масово захоплювалися подорожами у сільській місцевості, досліджували свій край, відвідували українські села, вивчали фольклор. Такий відпочинок у сільській місцевості в Карпатському регіоні в період з другої половини XIX ст. до середини XX ст. дістав назву «літнисько». Він передбачав перебування міських мешканців у сільських оселях на тривалий період (кілька тижнів, місяць), переважно влітку [1, с.115]. Місцями, що обиралися для відпочинку, найчастіше були території з мальовничими ландшафтами – Рахівські гори, Солотвинські солекопальні, праліси Тячівщини, Карпатські полонини. Відпочиваючих приваблювали атракційні місця – річки, озера (Синевирське озеро), значні лісові маси-

ви, а також лікувальні джерела (на Свялявщині, Хустщині, Тячівщині та інші). Туристи радо каталися на вузькоколіяках Ужгород – Анталовці, Берегово – Кушниця, Тересва – Усть Чорна, Ясіня – Козмещик. На час літниськ селяни забезпечували відпочиваючих харчуванням, нічлігом, надавали допомогу в організації відпочинку.

Для багатьох рекреаційних центрів Закарпаття саме господарства літниського типу були першою формою рекреаційного освоєння цієї місцевості. Літниська синтезували в собі кілька напрямків туризму: власне відпочинковий, оздоровчий, пізнавальний (вивчення місцевих історичних місць та природних цінностей), а також активний – піший та лещатарський. Це була досить поширена форма відпочинку, як правило, сімейного, й охоплювала села з мальовничими місцевостями й відпочинковими та оздоровчими ресурсами (джерела, лісові масиви). До прикладу, для потреб туристів були обладнані літниська полонинських пастухів, лісничівка, сироварня на полонині Квасівський Менчул [10].

Літниськовий рух (відпочинок у сільській місцевості) був поширений по всьому Карпатському регіону з кінця XIX ст. до середини XX ст. Після Другої світової війни традиція літниськ почала зникати, зважаючи на політичну ситуацію в Україні [5].

Перші організовані притулки для подорожуючих з'являлися поблизу доріг, вузькоколіяок, водосховищ, які постачали воду для сплаву деревини у верхів'я рік, у будинках лісників. У подібних закладах організовувалося обслуговування та забезпечення туристів харчами. У літній туристичний сезон полонини та гірські луки були часто всіяні колибами для пастухів, стоянками для великої рогатої худоби, овець. Саме ці стоянки вміло використовували поодинокі не чисельні групи туристів, які, знайшовши безпечне місце для ночівлі, розбивали намет, смакували традиційні молочні та м'ясні продукти [13, с.121].

Вдале поєднання впливів східної і західної культури та традицій, автентична краса Українських Карпат привертала увагу таких відомих українських вчених-істориків, етнографів, як Володимир Гнатюк, Яків Головацький, Михайло Драгоманов, Микола Садовський та ін. Під час кожної подорожі мандрівники цікавилися історією рідного краю, милувалися прекрасними краєвидами, вивчали пам'ятки писемності, побут населення, збирали етнографічні та фольклорні матеріали. Зібраний матеріал ставав основою для численних публікацій, в яких автори пропагували і рек-

ламували унікальність краю далеко за його межами. На лікування та відпочинок у сільську місцевість чи до своїх замських садиб приїздили відомі поети, митці і науковці.

Інформація, яка свідчить про виокремлення туризму як виду спорту в межах Австро-Угорської імперії почала з'являтися з 60-х рр. XIX ст. Виразним прикладом може бути створення у 1896 р. туристичного товариства «Друзі природи». Ініціатором виступила колегія віденської «Робітничої газети» [17, с.54]. Це товариство стало каталізатором виникнення туристських гуртків на всій території Австро-Угорщини.

Протягом другої половини XIX століття в розвитку туризму Закарпаття пріоритетним був саме народознавчий аспект, який охопив національно свідомий прошарок населення. На переломі XIX і XX ст. молодь гуртувалася навколо ідей Івана Франка у напрямі загальноєвропейського лібералізму та ідей соціалізму [8, с.12-13]. На початку XX ст. на територію Закарпаття приходить нова система виховання – скаутська (пластунська), що ставить собі за мету формування нового фізично здорового і національно свідомого покоління. Пластовий закон передбачав програму юнацького виховання з кількох етапів. Серед них домінуючим була туристична підготовка – вміння орієнтуватися в природному середовищі, вивчати народні прикмети, вивчати закони природи і охороняти її [16, с.54]. Вивчалися і вдосконалювалися на практиці вміння розбивати табір, надавати першу медичну допомогу [11, с.28].

В умовах політичної нестабільності, яка склалася на кінець 1930-х років у Європі на перше місце в порядку денному для закарпатської пластунської молоді постало питання обороноздатності. Тому цілком логічним і зрозумілим є перенесення акцентів із історично-пізнавального виховання на підготовку до оборонності. Особлива увага приділялася вільному часові пластунів і у відповідності до «Закону про обов'язкове виховання оборонності» від 1 липня 1937 р. для пластунів і всіх бажаючих організувалися піші прогулянки, мандрівки в гори, святкові спортивні зустрічі [14, с.20].

Після підписання Сен-Жерменської мирної угоди 1919 р. Закарпаття входило до складу Чехословацької республіки. Слід відмітити, що ця країна була однією з найбільш індустріально розвинених із демократичних державних утворень у Європі на той час. Упродовж 20-30-х рр. мали місце відчутні зміни у всіх сферах життя населення краю. Інтерес з боку влади до природних ресурсів прискорив будівництво шосейних доріг, нових виток залізниць

та пов'язаної з ними інфраструктури. Вжиті заходи стали каталізатором для розвитку різних видів туризму.

Провідне значення для розвитку матеріальної бази туристичної галузі відіграв Клуб Чехословацьких туристів (КЧСТ), який мав свої філії в усіх міських центрах. Відділення даної організації надавали методичну і практичну допомогу всім подорожуючим в організації індивідуальних та групових маршрутів по гірській чи рівнинній території Закарпаття. Про активну діяльність Закарпатського відділення Клубу Чехословацьких туристів свідчить розроблена ним 1928-го року ювілейна закарпатська туристична стежка (маршрут) завдовжки 343 км, до якої були підв'язані 22 промарковані бічні маршрути, загальна протяжність яких становила близько 1000 км. У 1937 р. Клуб мав у своєму розпорядженні 61 будинок відпочинку на 475 ліжок, 14 закладів діяли цілорічно [3, с.16].

Клуб Чехословацьких туристів активно ініціював будівництво і організацію закладів розміщення з наданням кваліфікованого комплексу послуг. Вже станом на 1939 р. в Ужгороді діяли такі готелі: «Коруна», де можливим було обслуговування більше 80 туристів, «Берчені» (70 місць), «Орієнт», «Централ». У Мукачеві – готель «Зірка», у Берегові – готель «Гранд», «Донат». У Виноградіві «Рояль», «Європа», у Хусті – «Коруна», «Рояль», «Централ» [3, с.16].

У результаті зростання чисельності аматорів пізнавального мандрівництва, перед його організаторами постала потреба об'єднати зусилля окремих туристів у єдиній організації. Слід зауважити, що інтерес до власної історії в широких колах громадськості із зміною політичної ситуації продовжував зростати. Протягом 20-30-х рр. XX століття туризм носив краснорічно-пізнавальний, розважальний і спортивний характер.

Вже на початку XX століття Закарпаття стало приваблювати до краю європейців багатьма історичними, природними, культурними, архітектурними пам'ятками. Поєднання історії, культури, звичаїв і традицій цих етносів з давніх часів робило Закарпаття популярним серед туристів. Більше десятка замків або їх руїни, понад два десятки монастирів, винні пивниці Ужгорода, Берегова, Севлюша, обсерваторія на горі Піп Іван, народні промисли Мараморощини, краса Карпатських гір взимку і влітку ставали найпопулярнішими об'єктами цікавих відвідувачів.

Окрему увагу варто звернути на історію розвитку зимового туризму. Клуб Чехосло-

вацьких туристів сприяв прокладанню нових лижних трас, планував будівництво гірсько-лижних баз на Рахівщині, Воловеччині, Березнянщині. Поряд з гірськолижними трасами будувалися готелі з якісним асортиментом послуг – Гірська хата «Піп Іван» на висоті 1560 м. на 70 місць; туристичний готель «Легіо» на Воловеччині, де пропонували чеські національні страви, солодоці, різноманітні напої за помірними цінами. На сторінках періодичних видань 20-30 рр. важко не помітити велику кількість рекламного матеріалу про зимовий і літній відпочинок, про визначні місця Закарпаття. Путівники і довідники про туристичні можливості краю склалися провідними спеціалістами туристичної індустрії і видавалися на чеській, словацькій, часто на англійській, французькій та німецькій мовах. Розвитку і значенню туризму на території Закарпаття присвячувалися нариси, ряд науково-популярних статей, студії у збірнику статей виданий у Нью-Йорку 1924 року. Автори намагалися пропагувати здоровий спосіб життя, користь від відпочинку у гірській місцевості, лікувальні властивості Карпатських природних джерел, тощо.

Упродовж Другої світової війни майже повністю зруйнувалися матеріальні надбання туристичної індустрії Карпатського краю. Саме цей період характеризував занепад туристичного розвитку.

Висновки. Становлення організованого туризму на території Закарпаття в період з кінця XIX століття до 30-х років XX століття сприяло виявленню значного потенціалу туристичних ресурсів для розвитку туристично-рекреаційного комплексу на перспективу, зокрема:

- саме в цей період відбулася еволюційна зміна характеру подорожей – починаючи

від пізнавальних до організованих (масових) форм туризму, як літнього, так і зимового сезону;

- відкрилися нові можливості щодо популяризації туризму на масовому рівні;

- з'явився інтерес до пам'яток історії, архітектури, народних промислів, побуту;

- почалось виокремлення туризму на спортивний, науково-пізнавальний, зелений та ін.;

- стабілізувався внутрішній туризм;

- вдосконалювалася якість запропонованих послуг, можливим стало обслуговування іноземних туристів;

- більш активно велась розбудова туристичної інфраструктури – доріг, залізниць, готелів, закладів харчування.

Незважаючи на вищезазначені зміни, відстала матеріально-технічна база розвитку туризму Закарпаття спричинила ряд недоліків. В умовах відсутності національної політичної еліти, панування іноземного капіталу, недосконалої організації краєзнавчо-екскурсійної діяльності в краї прослідковуються певні негативні сторони розвитку туризму того часу:

- стихійна організація маршрутів, без попереднього наукового обґрунтування;

- невідповідність гірських лижних трас вимогам і нормам лижного спорту;

- більшість маршрутів не були до кінця сформовані та спеціально розроблені;

- відчутною була недостатня кількість висококваліфікованих кадрів.

Широко популярні сьогодні на Закарпатті види туризму були поширеними ще 80-90 років тому. Очевидним є те, що в сучасних умовах наше завдання реалізувати всі можливі пріоритети і створити належні умови для подальшого цілеспрямованого розвитку туристичної індустрії краю.

Література:

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О.Бейдик. – К.: Київ, ун-т, 2001. – 395 с.
2. Биржаков М. Введение в туризм / М.Биржаков. – С-Пб.: Издательский Торговый Дом «Герда», 1999. – 192 с.
3. Варваринець М. 90 років закарпатському туризму / М.Варваринець // Старий замок . Паланок. – 2009. – 21 березня. – С.16.
4. Вахнянин О. Пласт / О.Вахнянин. – Ужгород:« Тиса»,1923. – 17.
5. Дідик Я. М. Формування української термінології у царині відпочинку і туризму / Дідик Я.М. // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 1(139). – С. 8-13.
6. Долішній М.І. Вигоди геополітичного і географічного розташування території / М.І.Долішній, Г.С.Ємець, О.С.Передрій. – Ужгород, 1995. – 41 с.
7. Ілько І. Карпатський Євросерегійон як модель регіонального співробітництва у Центральній і Східній Європі / І.Ілько, М.Палінчак, М.Лендьял/. – Ужгород, 1998. – 43 с.
8. Левицький С. Український пластовий уклад 1911-1945 у спогадах автора / С.Левицький. – Мюнхен: Молоде життя, 1967. – 123 с.
9. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону) / Ф.Ф.Мазур. – К.: Центр учбової літератури, 2005. - 96 с.
10. Пластовий календар на 1925р. – Ужгород : Statni Tiskarna, 1924. – 49 с.
11. Петранівський В.Л. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. За редакцією проф. Заставного Ф.Д. / В.Л.Петранівський, М.І.Рутинський – К.: Знання, 2006. – 575 с.
12. Пластун э чемным // Наш родной край. – 1928. – февруар. – С.177.

13. Подорожний у Карпатах // Листокъ. – 1893. – 1 июня. – С.121.
14. Ребрик А. Роль Пластової організації на Закарпатті у вихованні оборонності та «Закон про обов'язкове виховання оборонності ЧСР» / А.Ребрик // Науковий вісник УжНУ. – Серія « Історія». – Ужгород: Говерла, 2008. – Вип. № 21. – С.19-23.
15. Сочка К. Роль рекреаційних систем у господарському комплексі регіону / К.Сочка // Науковий вісник УжДУ. Сер.: Економіка. – 1999. – Вип.2. – С.95 – 103.
16. Спомины з таборового життя в Лугах, коло Свалявы. – Наш родный край. – 1927. – октябрь. – С.53-56.
17. Товариство « Товариш природы» // Наш родный край. – 1928. – октябрь. – С.54.
18. Українські Карпати. Матеріали міжнародної наукової конференції «Українські Карпати: етнос, історія, культура». – Ужгород, 26 серпня – 1 вересня 1991р. – Ужгород, 1993. – С.123-126.
19. Уокер ДЖ. Введение у гостеприймство. – М.: Аспект Прес, 2001. – 234 с.
20. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні: Навч. посіб. / Передм. В. А. Смоля. / В.К.Федорченко Т.А.Дьорова – К.: Вища шк., 2002. – 195 с.
21. Химинець В. Ресурсно-рекреаційний потенціал і перспективи розвитку Закарпаття / В.Химинець, В.Химинець // Руснацький світ: Науково-популярний збірник : Т.2. – Ужгород, 2001. – С.71-80.
22. Шандор, Ф. Ф. Становлення туристичної галузі в Закарпатті: історичний аспект [Текст] / Ф. Ф. Шандор // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Географія. Землеустрій. Природокористування / відп. ред. С.Поп. – Ужгород: Говерла, 2013. – Вип. 1. – С. 183–189.

References:

1. Beydyk O. O. Rekreatsinyo-turyst's'ki resursy Ukrainy: metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya / O.O.Beydyk. – K.: Kyiv, un-t, 2001. – 395 s.
2. Byrzhakov M. Vvedenye v turizm / M.Byrzhakov. – S-Pb.: Yzdatel'skyy Torhovyuy Dom «Herda», 1999. – 192 s.
3. Varvanyets' M. 90 rokiv zakarpat-s'komu turizmu / M.Varvanyets' // Staryy zamok . Palanok. – 2009. – 21 berezhnya. – S.16.
4. Vakhnyanyn O. Plast / O.Vakhnyanyn. – Uzhhorod: « Tysa», 1923. – 17.
5. Didyk Ya. M. Formuvannya ukraiyins'koyi terminolohiyi u tsarni vidpochynku i turizmu / Didyk Ya.M. // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2013. – # 1(139). – S. 8-13.
6. Dolishniy M.I. Vyhody heopolitychnoho i heohrafichnoho roztashuvannya terytoriyi / M.I.Dolishniy, H.S.Yemets', O.S.Peredriy. – Uzhhorod, 1995. – 41 s.
7. Il'ko I. Karpat-s'kyy Yevrorehion yak model' rehional'noho spivrobitnytstva u Tsentral'niy i Skhidniy Yevropi I.II'ko, M.Palinchak, M.Lend'el/. – Uzhhorod, 1998. – 43 s.
8. Levyts'kyy S. Ukrayins'kyy plastovyy ukhad 1911-1945 u spohadakh avtora / S.Levyts'kyy. – Myunkhen: Molode zhyttya, 1967. – 123 s.
9. Mazur F.F. Sotsial'no-ekonomichni umovy rozvytku rekreatsinyoi industriyi (na prykladi Karpat-s'koho rehionu) / F.F.Mazur. – K.: Tsentru uchbovoyi literatury, 2005. – 96 s.
10. Plastovyy kalendar' na 1925r. – Uzhhorod: Statni Tiskarna, 1924. – 49 s.
11. Petraniv's'kyy V.L. Turystychno krayeznavstvo. Navchal'nyy posibnyk. Za redaktsiyeyu prof. Zastavnoho F.D. / V.L.Petraniv's'kyy, M.Y.Rutyn's'kyy – K.: Znannya, 2006. – 575 s.
12. Plastun e chemnym // Nash rodnyy kraj. – 1928. – februar. – S.177.
13. Podorozhnyy u Karpatakh // Lystok'. – 1893. – 1 iyunya. – S.121.
14. Rebryk A. Rol' Plastovoyi orhanizatsiyi na Zakarpatti u vykhovanni oboronnosti ta «Zakon pro obov'yazkove vykhovannya oboronnosti ChSR» / A.Rebryk // Naukovyy visnyk UzhNU. – Seriya « Istoriya». – Uzhhorod: Hoverla, 2008. – Vyp. # 21. – S.19-23.
15. Sochka K. Rol' rekreatsinykh system u hospodars'komu kompleksi rehionu / K.Sochka // Naukovyy visnyk UzhDU. Ser.: Ekonomika. – 1999. – Vyp.2. – S.95 – 103.
16. Spomyny z tabarovoho zhyttya v Luhakh, kolo Svalyavy. – Nash rodnyy kraj. – 1927. – oktober. – S.53-56.
17. Tovarystvo « Tovarysh pryrody» // Nash rodnyy kraj. – 1928. – oktober. – S.54.
18. Ukrayins'ki Karpaty. Materialy mizhnarodnoyi naukovoї konferentsiyi «Ukrayins'ki Karpaty: etnos, istoriya, kul'tura». – Uzhhorod, 26 serpnya – 1 veresnya 1991r. – Uzhhorod, 1993. – С.123-126.
19. Uoker DZh. Vvedenye u hostepryymstvo. – М.: Аспект Прес, 2001. – 234 с.
20. Fedorchenko V. K. Istoriya turizmu v Ukraini: Navch. posib. / Peredm. V. A. Smoliya. / V.K.Fedorchenko T.A.D'orova – K.: Vyshcha shk., 2002. – 195 s.
21. Khymynets' V. Resursno-rekreatsinyy potentsial i perspektyvy rozvytku Zakarpattya / V.Khymynets', V.Khymynets' // Rusnats'kyy svit: Naukovo-populyarnyy zbirnyk : T.2. – Uzhhorod, 2001. – S.71-80.
22. Shandor, F. F. Stanovlennya turystychnoyi haluzi v Zakarpatti: istorychnyy aspekt [Tekst] / F. F. Shandor // Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu: Seriya: Heohrafiya. Zemleustriy. Pryrodokorystuvannya / vidp. red. S.Pop. – Uzhhorod: Hoverla, 2013. – Vyp. 1. – S. 183–189.

Аннотация:

Мельник А.В., Соболев Ж.В. ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ ОРГАНИЗОВАННОГО ТУРИЗМА ЗАКАРПАТЬЕ (КОНЕЦ XIX – НАЧАЛО XX ВЕКА).

Изучение особенностей становления организованного туризма края позволяет выделить пространственно-временные аспекты формирования и совершенствования территориальной структуры отрасли, выявить потенциал и перспективы ее развития, сформировать новые направления туристической деятельности.

В данной статье проанализирована история становления туристической отрасли Закарпатья в период: конец XIX - начало XX века. Изучены основные факторы, которые повлияли на развитие самых популярных видов отдыха и рекреации. Исследованы появление первых туристических организаций и туристических маршрутов, отелей, процесс совершенствования обслуживания туристов. Акцентировано внимание на том, что во второй половине XIX в. организации, украинская интеллигенция пропагандировали и массово увлекались путешествиями в сельской местности, исследовали свой край, посещали украинские села, изучали фольклор. Эта тенденция была

характерна для жителів всього Карпатського регіону. В статті уделено увагу ролі пластунського руху в розвитку туристичної галузі краю. Визначено прогресивні риси розвитку туризму та оздоровлення на Закарпатті, а також охарактеризовано ряд недоліків. Також зазначається, що становлення організованого туризму краю відбувалося на фоні особливостей суспільно-політичних процесів, які мали місце в регіоні.

Аналіз історико-географічних аспектів розвитку туризму Закарпаття дозволяє виявити значительний потенціал туристичних ресурсів для розвитку туристсько-рекреаційного комплексу на перспективу. Очевидно, що ключові переваги розвитку туризму визначаються регіональною специфікою та природними умовами регіону, порівняно з іншими сферами виробничої діяльності. Статистичні дані свідчать про те, що саме туристична галузь є перспективною в Закарпатті з її природними та історико-культурними ресурсами.

Ключові слова: туризм, відпочинок, подорожі, туристичні ресурси, інфраструктура, туристичні маршрути.

Abstract:

Melnik A. V., Sobov Zh. V. PECULIARITIES OF FORMATION OF ORGANISED TOURISM IN ZAKARPATTIA (THE END OF XIX – THE BEGINNING OF XX CENTURY).

The study of peculiarities of the formation of organized tourism in the region enables to highlight the spatial and temporal aspects of the formation and improvement of the territorial structure of the industry, to identify the potential and prospects of its development, to create new ways of tourism activities.

This article analyzes the history of the formation of the tourism industry in Zakarpattia within the period of the end of XIX – the beginning of the XX century. The key factors, which influenced on the development of the most popular types of leisure and recreation, have been examined. The emergence of first travel organizations and travel routes, hotels, the process of improvement in providing services to tourists, have been researched. The attention is paid to the fact that in the second half of the XIX century youth organizations, Ukrainian intelligentsia promoted and widely admired travelling in rural areas, explored the land, visited Ukrainian villages, studied folklore. This tendency was typical for the inhabitants of the whole Carpathian region. The article draws attention to the role of the Plast movement in the development of tourism industry in the region. Advanced features in development of tourism and recreation in Zakarpattia have been looked into, and a number of disadvantages have been characterized. It is also noted that the formation of organized tourism in the region was being performed amid social and political processes, which took place in the region at a time.

Analysis of historical and geographical aspects of tourism development in Zaccarpattia enables to find out significant potential of tourist resources for the development of tourist and recreational complex in the long term. It is evident that the key benefits of tourism development are defined by regional unique features and natural conditions of the region, compared with other areas of business performance. Statistical data indicates that the tourist industry in our region with its natural, historical and cultural resources is the most perspective in Zakarpattia.

Keywords: tourism, recreation, travel, tourism resources, infrastructure, travel routes.

Рецензент: проф. Царик Л.П.

Надійшла 12.11.2016р.

УДК 911.3:338.242+519.24

Ярослав МАРІНЯК

СТАТИСТИЧНІ СТАНДАРТИ УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ

У статті висвітлено основні складові туристичної індустрії. Розглянуто поняття «статистична інформація» як сукупність даних соціально-економічного характеру, які піддаються спостереженню, передаються, перетворюються, зберігаються й використовуються для управління економічними процесами. Характерною особливістю статистичної інформації є масовість, періодичність отримання й обробки даних, можливість тривалого зберігання. З'ясовано особливості формування напряму статистики туризму. Досліджено основні статистичні джерела у туризмі. Визначено соціально-економічні індикативні показники туризму на глобальному рівні. Висвітлено основні показники розвитку туризму на рівні країни. Рекомендовано перелік індивідуальних показників на рівні туристичного підприємства. З'ясовано особливості статистичної звітності в Україні.

Ключові слова: туристична індустрія, статистична інформація, статистика туризму, основні статистичні джерела в туризмі, показники розвитку туризму, статистична звітність.

Постановка проблеми. Туризм – це складне явище, яке залежить від багатьох соціально-економічних, юридичних, природно-кліматичних чинників і регулюється ними. Тому, доцільно при такій ситуації мати повну інформацію про всі його складові.

Цією інформацією можна заволодіти шля-

хом статистичного вимірювання, методами узагальнення та аналізу інформації про соціально-економічні явища та процеси, про закономірності суспільного життя. Особливою увагою заслуговує виклад основних положень, понять та дефініцій, що розкривають відомості з питань статистики туризму найбільш комп-